

KÆRLIGHEDEN TIL AMAGER

HVORDAN SYNGESTYKKET „EN SØNDAG PÅ AMAGER“ BLEV TIL

Vi har næppe herhjemme haft nogen større skuespillerinde end Johanne Louise Heiberg (1812–90), som ingen mere kan have oplevet på scenen, men nogle vel nok kan erindre at have set i levende live og måske talt med. En af dem, der havde en levende erindring om hende, var den nylig afdøde leder og stifter af Teatermuseet, dr. Robert Neiiendam. Den lille Johanne Louise, der var født Pätges, voksede op under fattige kår, men kom allerede som 8-årig til Det kgl. Teaters balletskole. Fem år senere debuterede hun på Hofteatret, der nu rummer så mange minder om hende, i Poul Martin Møllers charmerende „Hans og Trine“. Digteren og kritikeren J. L. Heiberg så hende og blev herved inspireret til vaudevillen „Aprilsnarrene“, hvori hun året efter spillede hovedrollen som en ny Trine – Trine Rar. I 1831 blev hun gift med den 21 år ældre Heiberg og dermed midtpunktet i hjem, hvor alt af navn og rang inden for kulturen samledes i en årrække, til Heiberg døde i 1860. I endnu fire år efter mandens død beherskede fru Heiberg nationalscenen, hvor hendes roller spændte over de skælmsk-poetiske, de vemodigt-sværmeriske til de tragisk-patetiske. Alt beherskede hun. I 1848 skrev hun vaudevillen „En Søndag på Amager“, og i det følgende uddrag af hendes berømte værk „Et liv gjenoplevet i Erindringen“ (udkom 1891–92) fortæller hun, hvordan det lille syngestykke blev til som et udslag af hendes kærlighed til Amager, hvor hun boede i Søkvæsthuset ved Christianshavns kanal gennem så mange år. Den store skuespillerindes erindringer læses stadig med usvækket interesse og i så vid udstrækning, at de oplevede deres fjerde oplag så sent som i 1944:

„Vor Bolig paa Søkvæsthuset laa, som man veed, temmelig nær ved Amager Port. Denne stakkels flade, af Kjøbenhavnerne lidet paaagtede Ø, havde jeg skjænket min særdeles Yndest. Ikke en eneste pyntet Kjøbenhavnnerinde havde man her den Glæde at se; kun Ama-

gerbondelivet traadte En imøde. Uforstyrret og fordybet i sine egne Tanker kunde man her vandre langt ud i Landet, uden at risquere, at en sladderagtig Bekjendt trættede En med Dit og Dat, hvorfor man ingen Interesse havde. Jeg tror virkelig, at Ingen i det hele Kjøbenhavn kjender Amagers Skjønhed som jeg; maaske jeg ogsaa har en særegen Smag, netop for denne Art af Skjønhed, nemlig Sletteskjønheden, hvor Blikket ingen Hindring møder, men kan strække sig fremad i det Uendelige, kun standset af Himlens Bue. Denne Naturskjønhed har altid for mig havt en stor Tilløkkelse, en stor Beroligelse; det Meget, som ellers hemmer og standser Synet, snart et Hus, snart en Række Træer, snart en Høi, fører Tanken bag alle disse Gjenstande, og man har en vis utaalmodig Higen efter at naa, saa eet af disse Punkter, saa et andet, og denne Higen forstyrrer den rolige Gang, hvori vor Tanke ellers søger Hvile. Mine Venner lo ofte over min Kjærlighed til dette flade, og som de dristede sig til at sige, stygge Amager. Men hvoraf kom det, at de fandt det stygt? Deraf at de her i Naturen, som saa ofte ellers, søge en anden Skjønhed end den, som netop dette Sted tilbyder. De betænkte ikke, at her maatte man holde sig til den mest ideale af al Skjønhed, nemlig Lysets Virkning, dets Fortoning paa Himlens Skyer, som paa alle Gjenstande paa Jorden. Hvilken mageløs Himmelhvælvning har Øiet ikke at glæde sig over paa Amager! Kun paa de jyske Heder ser man slige Skygrupper, glimrende ved deres Farvepragt ved Solnedgang, alvorligt storartede i et truende Uvejr. Men Et kommer jeg til at bekjende, Amager er kun skjønt i Foraar og Efteraar; ved Midsummer er Monotonien for stor; men hermed standser ogsaa al Imødekommenhed fra min Side. Hvor udvide de ikke mit Bryst sig, naar jeg i det meget tidlige Foraar, mat i Sjælen af den foregaaende Aftens Anstregelse paa Theatret, ene vandrede ud ad den kjære Amagerport! Ti Minutters Gang – og Alt hvad der hed Byliv og Kjøbenhavn var forsvunden, og man drømte sig langt ude paa Landet, midt i et travlt Bondelivs Sysler! Medens da de gode Kjøbenhavnere endnu ingen Anelse havde om, at Foraaret alt havde løftet sine Vinger, gik jeg her langs med de frodige Marker, farvede med et Grønsvær, som ingen Sommerpragt senere giver, og over disse grønne Fløielstepper svang sig Hundreder af Lærker med Triller saa stærke, saa energiske, saa jublende, at man kun undrer sig over, at dette lille Fuglebryst ikke sprænges, og den lille Sanger styrter død til Jorden. Hvor ofte, naar jeg saaledes om Foraaret noget vemodig gik ud paa mit kjære Amager, have ikke disse smaa Sangere lettet mit Bryst, idet jeg sagde til mig selv: „Nei, naar Lærkerne svinge sig syngende mod Sky og „prise Vor Herre saa godt de formaae“, da bør vi Mennesker være med og ikke fortabe os i vore egenkjærlige Sorger.“ Undertiden blev jeg ledsaget paa disse

Amagerport set indefra før nedrivningen i 1857. Til venstre vagt-huset, som ligger der endnu.

Ture af Heibergs Moder, der da ofte paa sin kjærlige Maade ytrede, idet hun tog mig under Armen: „Ak, min Hanne! Jeg har altid syntes, at et af Livets største Goder bestaar i, at To Arm i Arm vandre sammen i en fortrolig Samtale, saaledes som vi nu gjøre det.“ Det var bestandigt hendes Styrke til given Tid at sige noget Behageligt, Noget, der ligesom satte Seglet paa den Hengivenhed, hun havde for sine Venner. For det Meste gik jeg dog ene og glædede mig i Taushed over denne Natur; thi jeg var heri ganske forskjellig fra Heibergs Moder; kun ene og taus formaaede jeg at smelte sammen med Naturens Stilhed og Skjønhed. Talen forstyrrer altid Indtrykket for mig. For at glæde sig i Naturen skal man altid lytte til dens Røster, til Fuglenes Kvidren, til Insekternes Summen, til Vindens Susen, til Vandets Plasken, ja til den fjerne Hunds Bjæffen. Talen forstyrrer dette Orchesters Harmoni; da man ikke kan lytte, naar man taler, saa hører man Intet til alle de Accorder, der netop stemme Sjælen saaledes, at vi formaa at høre, at forstaa, hvad vi høre. Jeg vil derfor tilstaa, at jeg helst gik ene ud paa mit ensomme Amager. Alle de smaa Remiser, der som Oaser ere strøede paa Markerne, kjendte jeg nøie hver og en; ofte naar jeg trængte igjennem Buskene, sprang en Hare forskrækket op, idet den kastede et Sideblik til mig, som om den vilde sige: hvad mon hun vil her? Hvor ofte har jeg siddet paa en Træstub i en af disse Remiser og glædet mig over Synet af de fjerne Seilere paa Kallebodstrand, naar de ligesom syntes at glide for fulde Seil hen over de flade Marker, thi Stranden selv bliver paa Grund af Markernes Høining ude af Synskredsen. Hver Hytte og til Dels dens Beboere kjendte jeg derude, og lidt efter lidt blev jeg i Aarenes Løb kjendt saa godt som af alle de Amagere, der boede i de nærmeste Byer, og mangt et venligt Nik, mangt et venligt Goddag gjorde mig disse Veie end kjærere. Simple Folk have en egen Forestilling om Kunstnere, især fra Theatret; enten holde de dem ikke for bedre end dem, der æde Blaar paa Dyrehavsbakken, eller ogsaa stille de dem ved Siden af de Høieste i Samfundet. Det sidste havde jeg en Gang et pudsigt Exempel paa. En Dag, da jeg just stod i Begreb med at vandre ud ad mine kjære Veie, kom Christine Løvmand for at besøge mig, og jeg fik hende da til at følge med, for at jeg kunde vise hende Amagers Skjønhed. I et af Smaahusene derude boede en original Kone, frimodig og snaksom. Hun havde en lille Traadhandel, saa man let kunde give sig et Ærinde ind til hende. Jeg fik paa denne Dag Lyst til at vise Frk. Løvmand, der i høi Grad havde Sans for det Comiske, min eiendommelige Kone; vi gik derind, og som sædvanligt vare vi i et Nu i en livlig Samtale, hvori Frk. Løvmand ikke tog mindste Del. Da jeg nu nogen Tid efter atter ene besøgte den snaksomme Kone, spurgte hun mig i stor Alvor: „Hvor er Deres Hofdame i Dag? Hvorfor er hun ikke med?“ Denne Tiltale satte mig virkelig i stor Forlegenhed, thi den kom saa uventet, at jeg havde den største Umage for ikke at briste i Latter, thi lige saa vist det er, at mangen en Hofdame maatte ønske sig at have Christine

Johanne Louise Heiberg. Efter maleri af E. Barentzen 1841.

Løvmands Finhed i Sjælen, lige saa lidt vil Nogen, der kjender min Veninde, kunne tænke sig hende iført den ydre Nimbus. Konen kjendte mig godt; hun vidste mit Navn, min Stand, men desuagtet syntes hun, jeg maatte have en Hofdame, ligesom Dronninger og Prinsesser. Paa dette Punkt støder man ideligt paa Forvirring hos simple Folk; ja man vilde – hvis jeg nu gad brede mig over dette Thema – forbauses over, hvilke Anmodninger man af og til har gjort mig i de forskjelligste Retninger, snart om Embeders Besættelse, snart om Capitalers Tilveiebringelse, snart om at blande mig i Familieforhold, der vare mig aldeles ubekjendte, ja, i det Utroligste, saa vis var man paa, at for mig var Intet umuligt.

Ved at færdes saa meget paa Amager forundrede jeg mig ofte over, at vore Malere intet Stof hentede derude fra. De smukke brogede Dragter, de gammel-hollandske Skikke, de prægtige bredskuldrede Lodser med deres brune Ansigter under den bredskyggede Sømandshat, der saa malerisk stikke af mod den hvide, uldne Trøje, som tydeligt viser det hvælvede Bryst og de stærke Arme. Jeg mindes saaledes et Syn, hvorved jeg formeligt studsede. Jeg var en Eftermiddag mod Solnedgangen kommet langt ud ved Dragør. En baad med Kjølen vendt opad laa paa Kanten af Strandbreden, og med Benene tvers over Baadens Ryg, som ridende paa en Hest, sad en af disse firskaarne Lodser, solbrændt, bredbrystet, med de kraftige Hænder støttet paa Knæene, og saae ud over Havet. Solen kastede disse mægtige, guldrøde Straaler, som vort Øie her i Norden dog af og til har at frydes ved, hen over hele

Scenebillede fra »En søndag på Amager«. Lisbet: Johanne Louise Heiberg. Jokum: Michael Wiehe. Tegning af A. Harttung.

Landskabet og med en saadan Styrke paa Baaden og den prægtige Skikkelse, hvis Contourer antog saa skarpe Omrids, at jeg kun paa italienske Malerier har set denne Belysning. Da der nu i nogen Afstand herfra tillige stod en net lille Amagerpige i sin brogede, klædelige Dragt, hvis Farver formeligt glimrede i denne Belysning, da tænkte jeg: „Herre Gud, vore Kunstnere reise og reise til Italien for at gribe Stof til Malerier, og de have det tæt ved, ude paa det foragtede Amager.“ Nu

Amagerkoner og børn i nationaldragt. År 1904.

opstod den Tanke hos mig: Hvorfor benytte vore Digttere ikke dette Folkefærd med dets eiendommelige Costumer og Omgivelser? Og jeg sagde til Heiberg, da jeg kom hjem: „Skriv en Vaudeville, som foregaar paa Amager. Folkene, Omgivelserne, Costumet, Nærheden tæt ved Hovedstaden, Alt vilde kunne bidrage til en Stemning, der maatte kunne gjøre en smuk poetisk Virkning; men da maa du,“ vedblev jeg, „ikke hente Melodier fra Operaen, eller i det Hele taget bruge bekendte Melodier, som hidtil i dine Vaudeviller, men selv componere Melodierne for at tilveiebringe den Simpelhed, som her vil være Hovedsagen.“ Heiberg syntes, at Ideen ikke var saa gal, men det var hele det Udbytte, jeg fik af denne min Tale.

Imidlertid sad jeg og sang om Natten mine Folkeviser, og alt som jeg sang, tænkte jeg paa Amager og Livet derude. Jeg havde hørt, at der om Søndagen i Kroen holdtes Baller, hvor det gik meget pent til, og disse Søndage paa Amager spøjte saaledes i min Hjerne, at jeg i Tankerne lavede et lille Forhold mellem et elskende Par, en net lille Amagerpige og en ung, smuk Sømandsgut fra Dragør. Den unge Amagerpige gav jeg en ældre Søster til Fortrolig, og saaledes sang jeg ud af min natlige stemning og paavirket af Berggreens Folkelidmelodier den lille Samtale mellem Søstrene: „Min kjære lille Søster! Hvorfor er Kinden Din ei rød?“ Slige Samtaler findes jo ofte i gamle Viser, og jeg søgte saa godt jeg kunde at efterligne den naive Tone og Form i Text og Musik. Endnu var den dristige Tanke ikke opstaaet hos mig, selv at vove, hvad jeg forgjæves havde bedt Heiberg om. Men den lille Lisbet, som jeg havde tænkt mig Amagerpigens skulde hedde, og hendes lille Sømand Jokum lode mig ingen Ro, og inden jeg selv vidste af det, var Sangen imellem hende og Jokum:

„Lisbet! Lisbet! O hvor er Du sød og net!“

componeret og Ord satte til. Hvad var nu naturligere og simplere, end at en saadan kvik lille Amagerpige ikke alene havde en lykkelig Elsker, men tillige en ulykkelig, og inden kort Tid fødtes Amageren Rasmus, og Sangen mellem ham og Lisbet: „Kom, min Skat! hør Dandsen kalder os,“ kunde En, som havde staaet og lyttet ved min Dør, have hørt mig synge, længe før Nogen anede, at den existerede; saa uskyldigt blev disse Sange til, at det aldrig faldt mig ind, at nogen Anden end jeg, høist Heiberg, skulde høre dem, eller at de nogensinde skulde lyde fra andre Læber end mine, og det i stille Ensomhed. Men det veed Gud, de bleve sungne i denne Ensomhed. Ofte efter at jeg havde spillet paa Theatret og kom sildigt hjem, sad jeg til langt ud paa Natten og sang om Lisbet og Jokum, indtil jeg overvældet af Træthed maatte afbryde og søge Hvile. Disse Sange, dette lille Tilløb til en Digtervirksomhed gjorde mig lykkelig og satte mig i det fortræffeligste Lune. Jeg erfarede ret her, at den Paastand er sand, at Intet giver den Tilfredsstillelse som at være Dilettant i en Kunst. Den virkelige Kunstner har Kampen, Angesten, Fordringen, der piner ham Dag og Nat; Dilettanten har kun Nydelsen.“